

Innovatie- Netwerk

InnovatieNetwerk genereert grensverleggende vernieuwingen in landbouw, agribusiness, voeding en groene ruimte en zorgt ervoor dat die door belanghebbenden in de praktijk worden gebracht.

- Meer informatie over InnovatieNetwerk: www.agro.nl/innovatienetwerk

Zeekraal.

- Wilt u meer weten over dit onderwerp, dan kunt u contact opnemen met Charles van Schaik van InnovatieNetwerk, tel. 070-3784469, email c.m.van.schaik@innonet.agro.nl.

Van zoute schade naar zilte oogst

Belang en mogelijke ontwikkelingsrichtingen van een groene zilte economie

Laag Nederland wordt steeds zouter. Dit is in de kustgebieden steeds meer merkbaar, maar ook in het binnenland, zoals tot ver in het Groene Hart. Deze ontwikkeling is niet te stoppen. Het is het gevolg van bestaande fysieke processen en - straks - van klimaatverandering. Dit wordt versterkt door het huidige waterbeleid (bij herstel van zoet-zout-overgangen) en het landbouwkundig gebruik (peilverlaging, bodemdaling). Het is hoog tijd voor een slimme aanpak die deze ontwikkeling in een positieve richting ombuigt. Dit kan bijvoorbeeld door in deze lage gebieden een groene zilte economie te ontwikkelen. In deze flyer worden hiertoe een aantal ontwikkelingsrichtingen aangegeven.

Eerste signalen

Eerste signalen dat het huidige beleid (het doorspoelen van verziltende gebieden met zoet water) op den duur niet vol te houden is, zijn al zichtbaar.

Zo heeft het Hoogheemraadschap Rijnland besloten dat het beleid rond verzilting (met name doorspoelen) niet op dezelfde wijze door kan gaan. Als ze al op de lange termijn zouden helpen, blijken de maatregelen die verzilting matigen of tegengaan te kostbaar. Deze maatregelen zijn alleen betaalbaar als zij kunnen meeliften met andere functies, die meer geld opbrengen. Rijnland gaat daarom een aantal alternatieve opties onderzoeken. In het aangrenzend hoogheemraadschap, het gebied van Amstel, Gooi en Vecht, is men plannen aan het maken over de toekomst van de polder Groot Mijdrecht, waar vanwege verzilting de functie landbouw niet meer te handhaven is. Omdat dergelijke veranderingen in het waterbeheer zullen doorzetten, kan de komende decennia op flinke oppervlakten land de huidige wijze van landbouw niet meer worden voortgezet. Landbouw zou dan alleen kunnen, als actief wordt gezocht naar andere rassen of andere gewassen.

Deze bijdrage is een vervolg op eerdere initiatieven van InnovatieNetwerk om mogelijkheden te verkennen om in laag Nederland met verzilting om te gaan (zie Bioproductie en ecosysteemontwikkeling in zoute condities, H.J. van Oosten en J.G. de Wilt, NRLO-rapport 2000/10, juni 2000 en Zilte perspectieven, J. Fiselier et al, InnovatieNetwerk-rapport 03.2.036, 2003). Hierin is onder andere gekeken naar hoe Nederland efficiënter om kan gaan met zoet water, en naar de wisselwerking tussen zoete en zoute watersystemen. Daar waar meebewegen met verzilting aan de orde is, speelt de zilte landbouw een centrale rol. In het vervolg op deze verkenningen is ingezoomd op de perspectieven van vormen van zilte landbouw voor de langere termijn (15-20 jaar), primair vanuit het gezichtsveld van markt en bedrijfsleven. Daarnaast is gekeken naar een versterkte samenwerking tussen landbouw en natuur in de zilte omgeving. Deze flyer gaat nader in op deze perspectieven.

De strakke scheiding van zout en zoet zal in toenemende mate onder druk komen te staan.

Zilte natuur

Tot nu toe wordt vaak zilte natuur ontwikkeld in gebieden die te zout geworden zijn om de reguliere landbouw voort te zetten. Dit is op zich een uitstekende optie, maar het is niet overal nodig en zal bij grote oppervlakten moeilijk te financieren zijn. Het vereist immers permanente overheidsinvesteringen. Verziltende gronden kunnen ook tot recreatiegebieden ingericht worden. Ook die kosten gemeenschapsgeld. We kunnen er gaan wonen en werken, maar dat is om landschappelijke redenen op veel plaatsen niet wenselijk.

De vraag rijst dan: kunnen we ook op een andere manier deze gronden economisch benutten, zoals met vormen van zilte landbouw?

Als we daar niet in slagen zullen gronden braak komen te liggen. Dat is op kleine schaal nog wel te overzien, maar zal bij grotere oppervlakten uiteraard maatschappelijke weerstand oproepen.

Groene zilte economie

Er zijn diverse manieren om zilte landbouwgebieden productief te maken. Dit kan bijvoorbeeld met dierlijke productie, zoals zagers, garnalen, mosselen en vis. Hier is al een geleidelijk groeiende markt aanwezig. Er worden nieuwe technieken beproefd om de

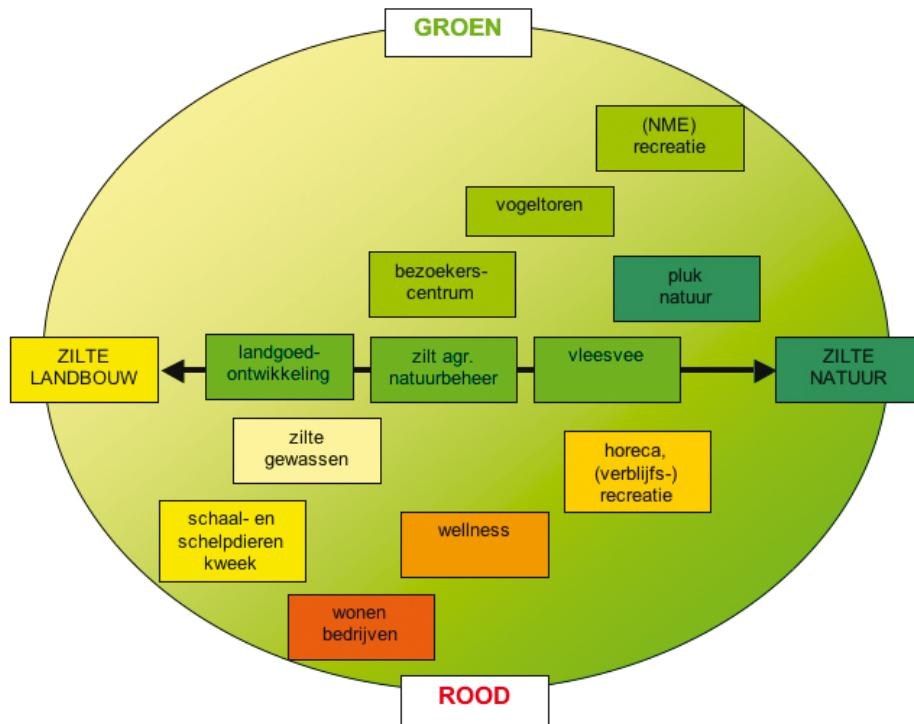
productie, ook op binnendijkse gronden, te verbeteren.

De benutting door het telen van zilte gewassen blijft hierbij nog achter. Maar ook hier blijken - in tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht - zeker mogelijkheden te liggen.

Er is een groot aantal plantensoorten die het goed doen in brakke omstandigheden. Deze planten kunnen voor ontwikkeling en verbouw in diverse sectoren en markten worden gebruikt: bijvoorbeeld in de akkerbouw, tuinbouw, en sierteelt. Hierbij wordt het hele gewas gebruikt (groenten, kruiden, graan, fruit, bloemen, hagen). Maar ook ingrediënten kunnen goed worden benut, zoals voor olie, dranken, voedingsstoffen, geurstoffen en farmacie. Bepaalde traditionele soorten (bijvoorbeeld biet en gerst) zijn al vrij tolerant voor zout, waardoor zij ook geschikt zijn om door te ontwikkelen naar meer brakke omstandigheden. Niet onbelangrijk voordeel van zilte landbouw is dat het bijdraagt aan behoud en ontwikkeling van een aantrekkelijk, open en groen landschap. In veel landelijke gebieden is dit een belangrijke ambitie.

Bij zilte gewassen gaat het niet alleen om de bekende groenten zilte (meestal lamsoor genoemd) en zeekraal, maar ook om minder bekende planten of toepassingen, waaronder groente (Zeekool), fruit (Duindoorn), Lamsoor (de echte, als siergewas) en graan (Spelt).

Integrale gebiedsontwikkeling

Voorbeelden van integrale zilte gebiedsontwikkeling, in de range van groen naar rood en landbouw naar natuur.

Ontwikkelingsrichtingen

Het benutten van kansen voor zilte landbouw kan uitstekend gecombineerd worden met recreatie en natuur, maar ook met meer stedelijk gebied. Sterker nog, een integrale benadering wordt sterk aanbevolen. Immers, alle functies hebben met verzilting in een gebied te maken.

In opdracht van InnovatieNetwerk zijn de volgende ontwikkelingsrichtingen geschetst.

Begrazing van brakke natuur. Van deze al bestaande combinatie is het aan te bevelen de vermarkting en ketenvorming sterker te ontwikkelen. Dit kan heel goed in combinatie met ketens voor streekproducten. Het biedt ook een prima mogelijkheid voor het doorontwikkelen van kruiden en grassen voor begrazing van zilte weiden.

Zilte natuurpluk: locaties waar natuur beleefd en genoten mag worden door

te plukken en te oogsten. Een nieuwe combinatie waar zilte natuur met wilde gewassen zich goed voor leent. Dit kan in allerlei varianten worden opgezet. Cruciaal is dat het enerzijds een toegevoegde waarde biedt aan bestaande zilte natuur, anderzijds de vrijheden kent om te oogsten. Het moet daarbij wel een afzonderlijke positie krijgen in regelgeving en planologie. Het kan zowel commercieel als educatief worden opgezet. Interessante optie is een corporatie van agrariër en natuurbeheerder.

Getijdennatuurpolder

Hier wordt het natuurlijke getij gebruikt voor de productie van uiteenlopende organismen als gewassen, wieren, algen, schaal- en schelpdieren en vis. Het speelt zich af op het grensvlak van polder en estuarium (wijde trechtervormige riviermond waar zoet en zout water bijeenkomen). Het betreft een kansrijke optie vanwege de combinatie met dierlijke productie. Het leidt tot een geleidelijke gradatie van zilte landbouw/aquacultuur naar zilte natuur. Het draagt bij aan natuurontwikkeling door versterking van de kraamkamerfunctie van een estuarium.

De **Zilte cascade** is de meer intensieve variant van de getijdennatuurpolder op het land. Het wordt door marktexperts en betrokken partijen als een zeer interessant concept gezien. Hierbij zijn de afzonderlijke productieonderdelen onderling afhankelijk. Plantaardig materiaal (algen, wieren) wordt gekweekt als zelfstandig product en als voedsel voor de dierlijke productie. Het afval daarvan wordt gebruikt als meststof voor de algen en gewassen. De stofstroom uit de voorgaande kweek wordt dus gebruikt als voeding voor de volgende. Ook is dit uitstekend te combineren met bepaalde vormen van recreatie en toerisme. Een vergelijkbaar project is inmiddels gestart (de 'Zeeuwse Tong').

De Zilte ProefTuin

Een bijzondere combinatie van waterbeheer, landschapsontwikkeling en economie. De Zilte ProefTuin gaat uit van het genieten en letterlijk proeven van een zilte economie:

Begrazing op een kwelder.

het consumeren van ter plaatse geteelde producten, recreëren in het zilte landschap, beleven van de zilte omgeving met zijn bijzondere waterbeheer. Maar ook bredere toepassingen zijn in dit concept mogelijk, bijvoorbeeld door de toevoeging van energie opwekking.

Het Zilte landgoed

Een ontwikkelingsrichting met een licht stedelijke uitstraling is het zilte landgoed. In een combinatie van zilte natuur(ontwikkeling), zilte landbouw, recreatie en landelijk wonen worden de financieringsmogelijkheden uitgebreid en de risico's gespreid. Hier liggen uitstekende mogelijkheden voor combinaties met vormen van wellness: de zuiverende zilte lucht, zilte baden en cosmetica op basis van zilte gewassen.

Het Zilte dorp

Het Zilte dorp is een concept waarin diverse zilte mogelijkheden geïntegreerd worden met wonen en werken. Het benutten van verzilting is uitgangspunt in de diverse functies in het dorp. Het kan gaan om landbouw, (glas)tuinbouw, woonconcepten, dag- en verblijfsrecreatie, toerisme, een golfbaan, havenontwikkeling/transport, handel, retail. Zelfs energievoorziening is mogelijk, via getij of zoet-zout-verschillen (osmose). Concrete uitvoering al naar gelang de mogelijkheden op locatie.

Vicieuze cirkel

Zilte landbouw vormt een cruciaal onderdeel van elk van de geschetste ideeën. De ontwikkeling van die zilte landbouw lijkt echter gevangen in een vicieuze cirkel van beperkte vraag en beperkt aanbod. De mogelijkheden en kansen blijken nog nauwelijks actief te worden opgezocht. Bij de ontwikkeling van bovenstaande concepten bleek dat het (agrarisch) bedrijfsleven nog weinig affiniteit toont met verzilting. Dit is op zich logisch, het is nu geen economische hoofdmarkt. En onbekend maakt onbemind. Maar

daardoor worden weinig initiatieven met zilte gewassen in gang gezet. Als we hiermee genoegen nemen, zullen zilte gronden straks onbenut blijven voor agrarische productie en landschapontwikkeling.

De houding van het bedrijfsleven wordt gevoed en versterkt door overheden die het economisch benutten van zilte gebieden niet stimuleren. Sterker nog, overheden staan veelal op de rem: sinds jaar en dag zijn we immers ingesteld op een 'zoete' (landbouw)economie.

Het vereist dan ook een forse omslag om verziltende gronden positief te gaan gebruiken en benutten. Toch is dit zeker de moeite waard. Een dergelijke omslag biedt op korte termijn kansen via verbreding van de bedrijfsvoering van bestaande bedrijven. Op langere termijn biedt het kansen voor uitbreiding van het aantal zelfstandige ondernemingen op zilte gronden.

Aan het werk!

Maar bij wie ligt nu de bal? Uit het voorgaande is af te leiden dat veel partijen een steentje kunnen bijdragen. Duidelijk is ook dat de mogelijkheden voor vormen van zilte landbouw op wat grotere schaal niet meteen rijp zijn om geoogst te worden. Het vereist investeren in kennis, in productontwikkeling, in ketenontwikkeling. Er is visie, lef en durf voor nodig, bij overheden, kennisinstellingen en ondernemers.

Het is aan overheden om, geleidelijk en gecontroleerd, meer ruimte te geven aan verzilting, zowel in de ruimtelijke ordening als in het waterbeheer. Er zijn al diverse goede initiatieven gestart (zoals bij Rijnland en in Zeeland).

Ook van de kenniswereld zal een forse bijdrage nodig zijn, met name op het vlak van de zilte landbouw. Er zijn momenteel maar enkele wetenschappelijk deskundigen in Nederland op dit terrein. Het geeft aan hoe vervreemd we zijn geraakt van onze zilte basis. Kennisinstellingen kunnen in nauwe samenwerking met ondernemers en

overheden innovatieprogramma's stimuleren en uitvoeren.

Voor het bedrijfsleven blijken de kansen die verzilting biedt momenteel geen issue te zijn. Ten onrechte. Het is de moeite waard om markt, producten en ketens te ontwikkelen, om kansen op te zoeken en in innovaties om te zetten.

Tot slot: de natuur- en landbouwsectoren kunnen hun krachten bundelen voor een bijdrage aan de ontwikkeling van zilte groene gebieden.

Eén van mogelijkheden om de vicieuze cirkel te doorbreken is het oprichten van een 'businessplatform' voor zilte landbouw. Een platform van partijen die een (financieel) belang hebben bij de ontwikkeling van zilte landbouw: ondernemers uit de gehele keten, investeerders (partijen die belang hebben bij nieuwe vormen van landbouw, overheden en anderen die belang hebben bij de economische ontwikkeling van zilte gebieden), beheerders (die forse besparingen kunnen doorvoeren dankzij een efficiënter waterbeheer), kennisinstellingen. Dit platform kan initiatief nemen om een actien innovatieprogramma op te stellen voor zilte landbouw en andere vormen van zilte groene economie.

Een zilte polder, ook al zie je dat niet op het eerste gezicht.

Wat InnovatieNetwerk gaat doen

InnovatieNetwerk wil grensverleggende concepten ontwikkelen voor duurzaam profijt in verziltende poldergebieden. Deze krijgen de minste aandacht en vereisen de grootste transitie.